

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Mätning och uppföljning av hållbar utveckling

Uppdragsgivare:

Svartådalens Bygdeutveckling Ekon.för.
LOMIS-Projektet
Lisa Hallin
Salbohedsvägen 1
730 70 Västerfärnebo

Uppdragstagare:

Nestor AB
Eric Söderberg
Linslagargränd 1
721 30
Västerås

1	UPPDRAGET	1
1.1	METODIK	1
1.2	URVAL	1
2	VARFÖR SKA HÅLLBARHET MÄTAS?	2
3	VAD ÄR HÅLLBAR UTVECKLING OCH HÅLLBARHET?	3
3.1	EKOLOGISK OCH EKONOMISK HÅLLBARHET	3
3.2	SOCIAL HÅLLBARHET	5
3.3	SOCIALT ANSVAR	5
3.4	STUDIENS DEFINITION AV HÅLLBAR UTVECKLING	6
3.4.1	<i>Krav på metoder och verktyg som mäter hållbarhet</i>	7
3.5	NIVÅER AVSEENDE HÅLLBAR UTVECKLING	8
4	METODER FÖR MÄTNING	9
4.1	HUR GÖR SALA KOMMUN	10
4.2	LÄNSSTYRELSEN I VÄSTMANLAND	10
4.3	VÄSTERÅS STAD OCH KOMMUN	10
5	FÖRSLAG TILL METODIK FÖR LOMIS OCH SVARTÅDALENS BYGDEUTVECKLING	11
5.1	FÖRSLAG TILL METODER FÖR EN HÅLLBAR BYGDEUTVECKLING	12
5.1.1	<i>Sätt upp en policy</i>	12
5.1.2	<i>Ta fram nyckeltal och indikatorer</i>	14
5.1.3	<i>Engagera intresseföreningar</i>	15
5.2	FÖRSLAG TILL METODER PÅ FÖRETAGS OCH ORGANISATIONSNIVÅ	15
5.2.1	<i>Produktmärkningar</i>	16
5.2.2	<i>Förslag till metoder för flödesanalyser</i>	16
5.2.3	<i>Övriga it-verktyg</i>	18
5.3	FINANSIERING AV HÅLLBARHETSARBETE	19
6	REKOMMENDATIONER OCH SLUTSATSER	20
6.1	SÄRSKILDA SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER FÖR LOMIS-PROJEKTET	21

Bilaga 1: Strategi för fortsatt hållbar utveckling inom Svartådalen

Bilaga 2: Metoder och verktyg för att mäta hållbarhet

Bilaga 3: Hållbarhetsinventering (excel)

Sammanfattning

Uppdraget innebär att genomföra en förstudie om hur hållbarhet (sustainability) kan mätas inom landsbygdsföretagen som ingår i LOMIS-projektet (Lokal mat i Svartådalens).

Syftet är att kartlägga befintliga metoder för mätning av hållbarhet. Resultatet kan sedan utgöra underlag för en ny metod eller it-verktyg för mätning av hållbarhet. Uppdraget innebär således inte att genomföra en mätning.

I studien har ett antal metoder för mätning och uppföljning av hållbarhet inventerats. Sammanfattningsvis visas metoder för mätning ur ett samhällsperspektiv, Ortsanalyser och ranking av orter, mätning på företagsnivå, produktmärkningar, it-verktyg, vetenskapliga metoder, processanalyser samt fysiska beräkningar och mätningar. Metoderna och verktygen visas i bilaga 2.

Resultat och rekommendationer:

Studien rekommenderar företagen inom LOMIS-projektet att utarbeta hållbarhetspolicys. Policys utgör sedan grunden för vad som ska mätas. Det är viktigt att policyarbetet förankras i styrelser och stämmor. Utifrån policys sätts mätbara mål upp för ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet upp. Själva mätningen och uppföljningen utgår sedan från dessa mätbara mål. Det kan handla om utsläpp av kväve och fosfor till vatten samt koldioxidutsläpp (ekologi), uppföljning av antal nyinflyttade, företagets omsättning (ekonomi) och antal sjukdagar, träningsdagar per vecka, hur många som cyklar, nöjdhet med livet (sociala frågor och hälsa).

Studien framhäver att det finns olika sätt att mäta hållbarhet. Det första handlar om uppföljning av hur det går för företagen och hushållen i en bygd, ort eller kommun. Det andra handlar om respektive företags uppföljning av den egna verksamheten.

Studien rekommenderar att standarden ISO 26 000 för socialt ansvarstagande utgör grunden för hållbarhetsarbetet för företag och föreningar. Vidare rekommenderas de indikatorer som anges av Global Reporting Initiatives (GRI). LOMIS-projektet kan även uppmuntra företagen att certifiera sig enligt KRAV, Bra miljöval eller Svanen.

När det gäller uppföljning av en bygd är Västeråsbarometern en bra modell för uppföljning av ekologiska och sociala frågor. Västeråsbarometern utgår i sin tur från Sveriges 16 miljömål och 11 folkhälsomål. Bygdeuppföljning bör även utgå från Sala kommuns verksamhetsplan.

Studien rekommenderar uppdragsgivaren att ta fram ett erbjudande till företagen i bygden och i LOMIS-projektet. Företagen kan erbjudas hjälp med hållbarhetsredovisning och ledningssystem. Här torde det finnas pengar att tjäna för Svartådalens bygdeutveckling.

1 Uppdraget

Uppdraget innebär att Nestor AB genom Eric Söderberg åtar sig att genomföra en förstudie om hur hållbarhet (sustainability) kan mätas inom landsbygdsföretag.

Syftet är att kartlägga befintliga metoder för mätning av hållbarhet. Resultatet kan sedan utgöra underlag för en ny metod eller it-verktyg för mätning av hållbarhet. Uppdraget innebär således inte att genomföra en mätning.

1.1 Metodik

Uppdraget innebär att i samråd med LOMIS projektledare:

- Inventera befintliga metoder för mätning och redovisning av hållbarhet. I denna fas sammanställs vetenskapliga metoder, it-verktyg, myndigheters krav, redovisningsmetoder m.m. Metoderna beskrivs kortfattat. Vidare bedöms metodernas lämplighet för deltagarna i LOMIS.
- Inventera befintliga kriterier för vad hållbarhet är, t.ex. FN:s definition, krav i ISO 26 000, miljömärkningar, forskares synsätt, NGO:s (non governmental organizations) synsätt osv. Kriterierna ska ha bäring på kommunens, jordbrukets och livsmedelssektorns miljömålsarbete (nationella, regionala och kommunala miljömål).
- Dela in kriterierna utefter syfte och innehåll samt åskådliggöra detta visuellt i en matris.
- Dela upp metoderna utefter deras syfte och innehåll, t.ex. kvantitativa, kvalitativa, företags-ekonomiska, samhällsekonomiska samt ekonomiska, ekologiska, sociala och kulturella aspekter.
- Presentera ett förslag på kriterier och ansats till en metod för mätning av hållbarhet som lämpar sig för deltagarna i LOMIS.

Underlaget till studien hämtas från databaser samt organisationers webbsidor och dokument.

Studien redovisas i en skriftlig rapport samt efter förfrågan muntligt.

Denna studie ligger sedan till grund för Svartådalens och Sala kommuns fortsatta arbete med att mäta hållbarhet. Resultaten ska kunna utgöra underlag för att mäta hållbarhet, t.ex. med ett it-verktyg.

Inventerade rapporter och dokument har sparats i datamappar som tillhör denna studie. Mapparna finns på ett usb-minne som överlämnats till uppdragsgivaren.

1.2 Urval

Inventeringen omfattar samtliga metoder för uppföljning som identifierats. För kommunal uppföljning visas Västerås och Sala kommuner. För länsuppföljning visas Länsstyrelsen i Västmanland län.

2 Varför ska hållbarhet mätas?

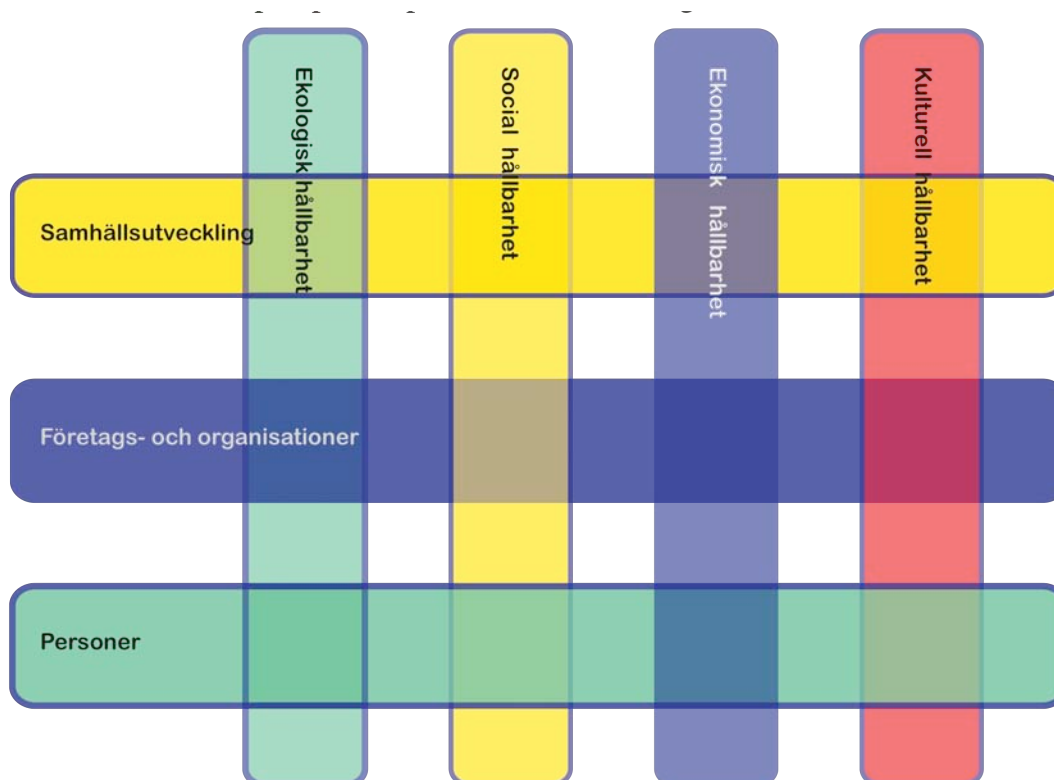
För att svara på frågan genomfördes ett arbetsmöte där ordförande för Svartådalens bygdeutveckling, projektledaren för Lokal mat i Svartådal samt en ekologisk lantbrukare deltog. Frågeställningen är relevant eftersom den utgör grunden för själva mätningen av hållbarhet. Det finns nämligen en mängd verktyg, vetenskapliga metoder, utredningsmetodiker och standarder för att arbeta med och mäta hållbar utveckling. De flesta metoderna utgör en del av det totala begreppet hållbar utveckling, d.v.s. metoderna mäter ekologiska-, ekonomiska- eller sociala aspekter. Sedan finns metoder som har ambitionen att mäta all hållbarhet. Vissa av dessa är riktigt bra medan andra tyvärr utger sig mäta hållbarhet när de istället endast mäter några enskilda aspekter, t.ex. koldioxidutsläpp.

Metoder som mäter hållbarhet har förutom de sociala, ekologiska, kulturella och ekonomiska dimensionerna, fokus på olika perspektiv. Det handlar om samhällsekonomiska, företagsekonomiska och individuella perspektiv. I bild 1 illustreras olika dimensioner och perspektiv på hållbar utveckling.

Arbetsmötet som genomfördes kom fram till att Svartådalens bygdeutveckling (SBU) önskar metoder som påskyndar utvecklingen i landsbygden mot att bli mer ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar. Mätningen ska därmed syfta till att förändra samhällsutvecklingen, det vill säga Svartådalens/Salas utveckling. Vidare önskades enkla mätsystem för deltagarna i projektet Lokal mat i Svartådal.

Dimensioner och perspektiv på hållbar utveckling

Bild 1

3 Vad är hållbar utveckling och hållbarhet?

Hållbar utveckling uppstod som begrepp under 1980-talet och blev känt med rapporten "Our Common Future" som framlades av Brundtlandkommissionen år 1987. Enligt rapporten menas hållbar utveckling en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Det handlar om ekonomiska, ekologiska och sociala behov. Under 1990-talet inledde FN arbetet med Agenda 21 som Sverige införde på ett seriöst sätt. Nästan varje svensk kommun hade ett lokalt arbete med Agenda 21. Det har sedan ersatts med miljöstrategier och hållbarhetssamordnare under 2000-talet. Idag har nästan varje stort svenskt företag en miljösamordnare eller motsvarande. Hållbar utveckling har därmed blivit ett vedertaget begrepp i Sverige.

Hållbar utveckling har även blivit ett mål för föreningar och människor i allmänhet. Nya rörelser har uppstått som förstår att den hållbara utvecklingen måste komma från folket, inte bara styras av politiker. En sådan är "Hela Sverige ska leva" där Svartådalens bygdeutveckling ingår. Svartådalens bygdeutveckling är en ekonomisk förening som driver landsbygdsfrågor ur ett medborgarperspektiv. En drivkraft är att få fler människor att flytta till bygden än vad som flyttar ut, en annan att få fler att driva ekologiskt hållbara lantbruk, vidare att förena samhällsintressen kring Svartån, utveckla turistnäringen och satsa på förnybar energi.

I begreppet hållbar utveckling ingår flera delar. Det handlar om ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Inom den akademiska världen förekommer en diskussion om hur dessa delar ska samverka och vad som är viktigast.

3.1 Ekologisk och ekonomisk hållbarhet

Traditionella ekonomer, så kallade neoklassiska nationalekonomer, talar om nyttoperspektivet där ekonomisk tillväxt utgör det viktigaste målet. Kritiker till tillväxtfilosofin lyfter fram att de ekologiska systemen begränsar de ekonomiska och sociala systemet. Något som nämns av kritiker är att det är omöjligt att leva utöver sina tillgångar, det vill säga vad naturen kan leverera i form av naturkapital som biomassa och förnybar energi.

Politiker och myndigheter i Sverige har slagit ihop begreppen hållbar utveckling och ekonomisk tillväxt till "hållbar tillväxt". Ett exempel är Vinnova som definierar hållbar tillväxt som "en långsiktigt ekonomisk tillväxt som samtidigt är hållbar ekologiskt och socialt" Samtidigt säger Vinnovas vision; "Vinnova bidrar tydligt till att Sverige utvecklas till ett ledande tillväxtland."¹ En slutsats är att myndigheter ser tillväxten som den övergripande visionen medan sociala frågor och miljö är underordnade. Kritikerna till hållbar tillväxt menar att det inte spelar någon roll om vi minimerar utsläpp, för t.ex. bilar, så länge de totala utsläppen ökar. Bilars utsläpp minskar exempelvis per bil medan antalet bilar ökar i världen. Det medför att de totala utsläppen ändå ökar. Vinnovas ställningstagande kan ändå ses som ett steg på vägen.

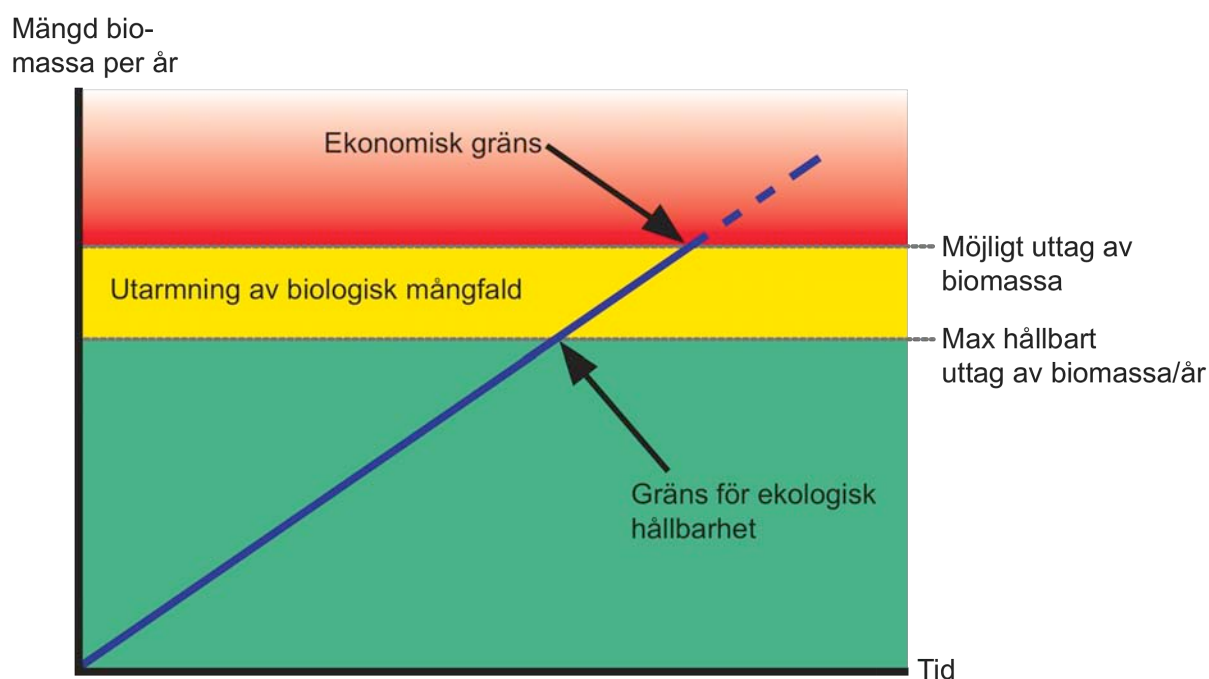
¹ www.vinnova.se, 2010-07-25.

Det finns dock andra inriktningar som utvecklas i den akademiska världen. En sådan inriktning är "steady-state economy" (SSE) som ekonomen Herman Daly definierar som:

"An economy with constant stocks of people and artifacts, maintained at some desired, sufficient levels by low rates of maintenance 'throughput', that is, by the lowest feasible flows of matter and energy from the first stage of production to the last stage of consumption."²

På svenska betyder det ungefär "en ekonomi med konstant antal människor (population) vars behov och önskningsbibehålls på tillräckliga nivåer. I detta ingår lägsta möjliga flöde av materia och energi, från första delen i produktionskedjan till slutlig konsumtion". Detta är också grundsynen på livscykelanalyser, processanalyser och flödesanalyser. I diagrammet visas ett exempel på en nivå för hållbarhet:

Diagram 1

Diagrammet visar att det finns en gräns för vad naturen tål och en ekonomiskt möjlig gräns. Sammanfattningsvis kan den ekonomiska gränsen utgöra vad som önskas avverkas utefter klassiska ekonomiska mått. I det fallet utarmas den biologiska mångfalden när den ekologiska gränsen överskrids. Det finns därför en undre gräns för vad som är ekologiskt hållbart att avverka. I en ekologiskt hållbar ekonomi visas dessa gränser för vad naturen tål och ekonomin anpassas därefter, vilket också är syftet med själva mätningen. Det gäller att inventera vad naturen tål, men även ha insikt om ekonomins gränser och vad människor tål.

Ekologiska ekonomer talar om svag och stark hållbarhet. Kortfattat innebär svag hållbarhet att människor minimerar utsläpp men fortsätter med "business as usual" med ekonomisk tillväxt som överordnat mål. Stark hållbarhet kräver tvärtom stora samhällsförändringar där människor anpassar sig efter de fysiska, ekologiska och mänskliga gränserna.³ Tillväxt kan dock vara ett mål för att nå en hållbar utveckling, exempelvis om ett område drabbats av en katastrof och behöver byggas upp igen. Ett annat fall är nystartade företag som kräver tillväxt för att etableras.

² (Daly, Herman. 1991. *Steady-State Economics*, 2nd edition. Island Press, Washington, DC. p.17.)

³ Neumayer 2003

Begreppet stark hållbarhet visar också att vi människor inte kan förändra naturlagarna, inte ens på demokratisk väg. Även om vi beslutar att vända vattnets väg i Svartån är det fysiskt omöjligt. Detta tankesätt gäller också för ekologisk hållbarhet som konsulten och forskaren Stefan Hellstrand bearbetar i sina vetenskapliga artiklar och praktiskt arbete. Hellstrand definierar ekologisk hållbarhet enligt följande:

”Ekologisk hållbarhet är att ej leva över naturens hållbarhetsgränser. Detta innebär att förbrukningen av naturresurser är inom naturens långsiktiga produktionsförmåga. Vidare produceras så lite utsläpp att naturen utan problem kan ta hand om dem.”⁴ Vidare antas att ekonomin gärna får växa, men inte mer än vad naturen och människorna klarar av. Ekonomin för föreningar, företag och människor ska vara i balans och företag gå med vinst. Bygden måste ”få tillräckligt bra betalt för sina resurser för att kunna upprätthålla tillräcklig social service för att vara långsiktigt attraktiv för boende.”⁵

3.2 Social hållbarhet

Social hållbarhet innebär bland annat att människor ska må bra, känna sig trygga samt ha tillgång till service och kultur. Ur ett globalt perspektiv för Svartådalen handlar det bl.a. om rättvisa för arbetare längst ned i produktionskedjan. Företags och organisationers inköp påverkar idag livet för människor i Kina och Bangladesh. Kläder, elektronik och mat produceras i många fall under omänskliga förhållanden. Men det handlar även om schyssta villkor för den enskilda företagaren och de anställda.

3.3 Socialt ansvar

För att uppnå en hållbar utveckling krävs socialt ansvar vilket i standarden ISO 26 000 definieras enligt följande:

”En organisations ansvar för den inverkan som dess beslut och aktiviteter har på samhället och miljön genom ett öppet och etiskt uppförande som

- bidrar till en hållbar utveckling inklusive hälsa och välfärd i samhället,
- tar hänsyn till intressenternas förväntningar,
- följer nationella lagar och internationella uppförandenormer,
- är integrerad genom organisationen och praktiserad i relationerna.⁶

Socialt ansvar är således ett sätt att nå hållbar utveckling. Det är dock lätt att blanda ihop begreppet med social hållbarhet.

⁴ Hellstrand, *Välfärdsbalans landsbygd – stadsbygd*, 2001, sid. 26.

⁵ Hellstrand, *Välfärdsbalans landsbygd – stadsbygd*, 2001, sid. 26.

⁶ ISO 26 000, FDIS, sid 3 (egen översättning).

3.4 Studiens definition av hållbar utveckling

Denna studie använder Svartådalens Bygdeutvecklings strategi som ett exempel. Lomis-projektet omfattar dock hela Sala kommun. Strategin visas i sin helhet i bilaga 1.

I denna studie definieras hållbar utveckling som en utveckling som möter dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjligheter att möta sina behov. I dagens och framtida behov ingår ekologiskt hållbar som biologisk mångfald, energi samt övriga miljöaspekter enligt Sveriges miljömål. Ekonomin i bygden och företag ska vara bärkraftig på kort och lång sikt utan att tära på naturens resurser. Verksamheter ska uppfylla FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna och tar med intressenterna i sina beslut. Intressenter är alla dem som lever och verkar i Svartådalen och Sala, intresseföreningar som exempelvis LRF, kyrkorna, fågelskådare, myndigheter och andra organisationer som berörs. I begreppet ingår även att ha ett öppet förhållningssätt och agera på ett etiskt sätt, följa svensk lagstiftning och internationella normer. För företagen i Svartådalen och inom Lomis-projektet innebär hållbar utveckling också att människor flyttar till bygden, att det finns samhällsservice och andra aspekter som lyfts fram i strategidokumentet.

Nedan visas en schematisk bild över begreppet hållbarhet där Svartådalens bygdeutveckling ses som ett exempel:

Jordens begränsningar

Bild 2

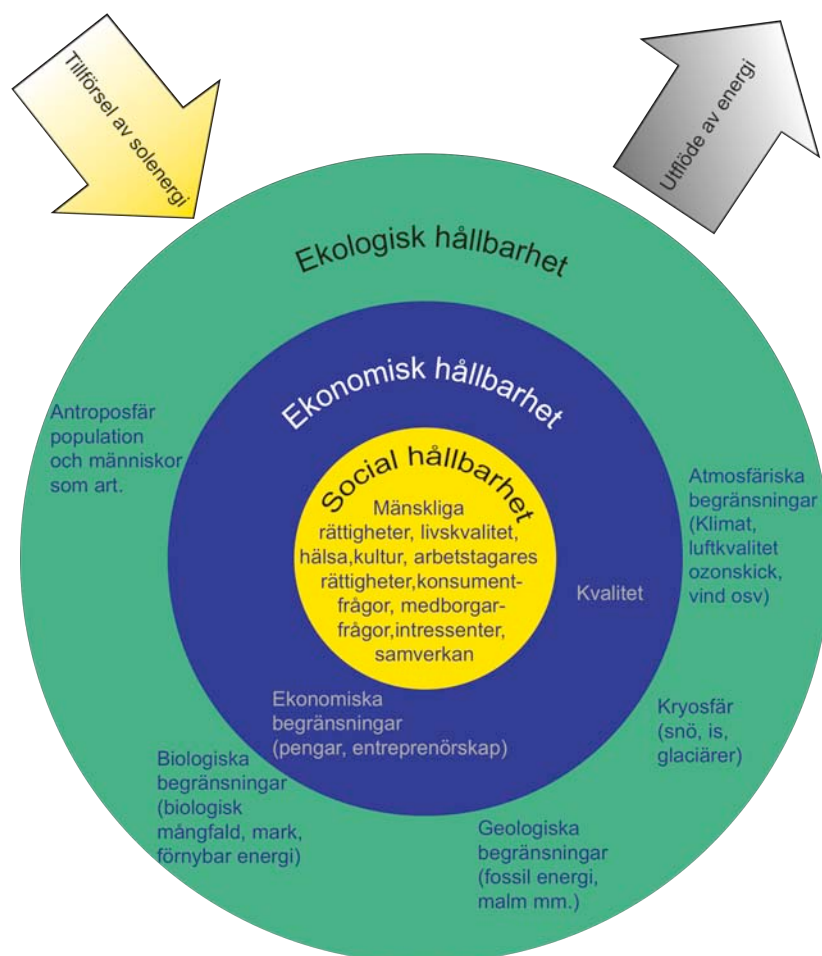
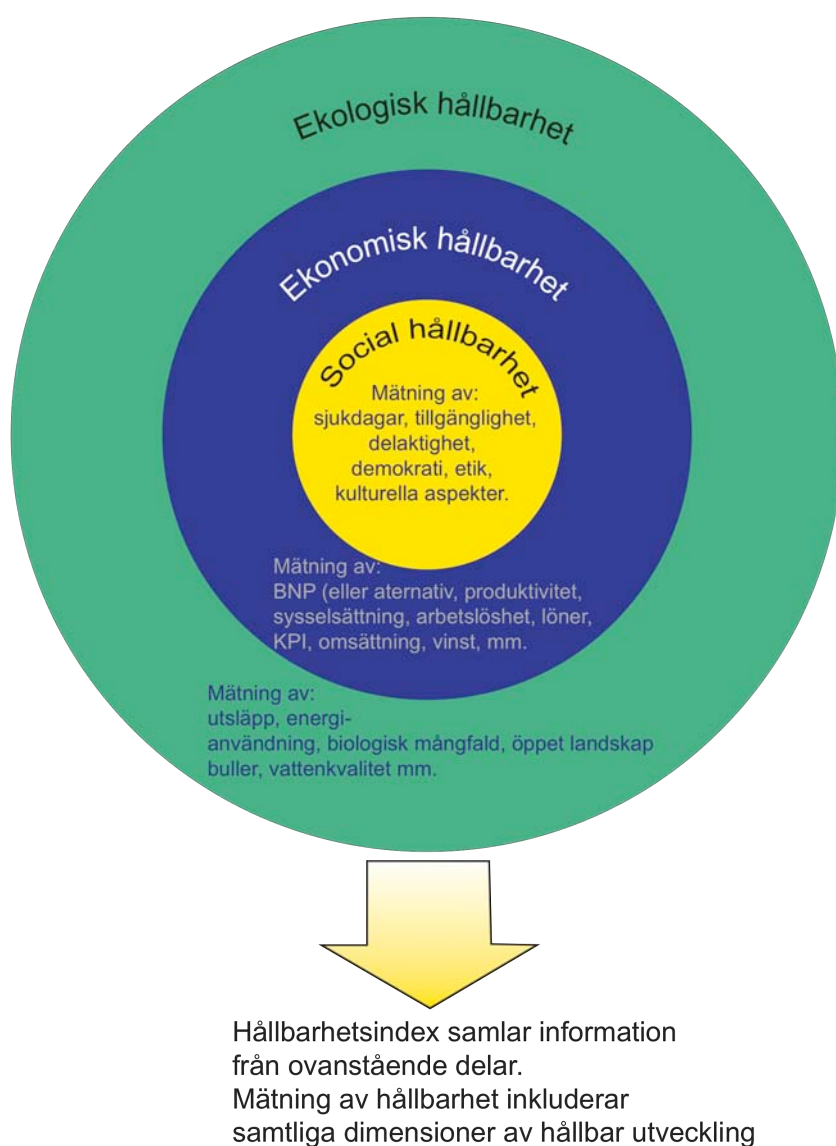

Bild 2 visar att naturlagarna och de ekologiska systemen begränsar vad som kan göras ekonomiskt och socialt. De olika delarna i hållbar utveckling hänger ihop. Bilden kan även betraktas som en måltavla där god hälsa och livskvalitet är målet för utvecklingen.

3.4.1 Krav på metoder och verktyg som mäter hållbarhet

En metod som anger sig mäta hållbarhet bör enligt denna studie mäta samtliga delar som ingår i begreppet hållbarhet. Ett alternativ är att använda olika metoder för mätning av olika behov, t.ex. index för biologisk mångfald vid utvärdering av ekologisk hållbarhet. Vidare kan olika metoder vägas samman för att tillsammans utvärdera hållbarheten för en region, företag eller övrig organisation.

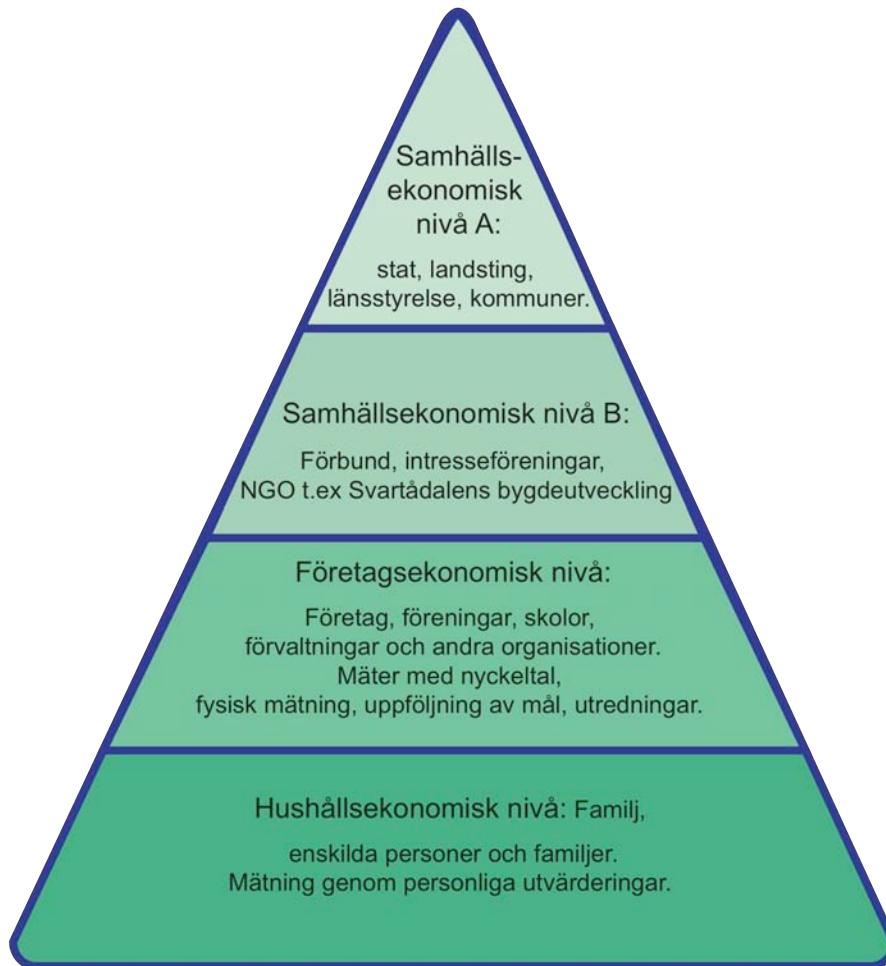
Bild 3

3.5 Nivåer avseende hållbar utveckling

Nedanstående bild visar de olika nivåerna inom hållbar utveckling och ekonomi.

Bild 4

Den översta nivån visar samhällsekonomi som vanligtvis benämns nationalekonomi. Idag finns även ekonomer som utvecklar ekonomi till att omfatta hållbar utveckling. Det handlar om att styra länder, regioner, län, kommuner och orter i rätt inriktning. Det innefattar samhällsmål, insamling av statistik och övergripande studier.

Nästa nivå handlar om påverkansarbete av NGO:s (non governmental organizations) och intresseföreningar. Dessa arbetar för att ändra samhällsinriktningen mot olika mål.

Vidare visas företagsekonomisk nivå. När det gäller hållbar utveckling innebär detta arbete med ledningssystem, certifieringar, produktmärkningar och fallstudier.

Avslutningsvis visas hushållsnivå. Familjer och enskilda följer vanligtvis upp sin ekonomi. Däremot beräknas mer sällan miljöpåverkan.

4 Metoder för mätning

I detta kapitel behandlas metoder för styrning, mätning och uppföljning av hållbarhet som identifierats i inventeringen. Dessa metoder visas i bilaga 2 och har även sammanställs i exceldokumentet ”Hållbarhetsinventering”. Nedan visas ett exempel från inventeringen i exceldokumentet:

Tabell 1

Ekologisk hållbarhet					Ekonomisk hållbarhet			Social hållbarhet						
Yttre miljö	Energi	Ekologi	Land användning	Klimat	Företag	Samhällse	Kvalitet	Arbetsmiljö	Hälsa/hygien	Säkerhet	Kultur	Mänskliga rättigheter	Arbetsgagarfrågor (fack osv.)	Resursfördelning
ISO 26 000	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X

Nedan visas en bild över hur de metoder som inventerats kan delas upp. Själva inventeringsresultatet visas i bilaga 2.

Hållbarhetskuben

Bild 5

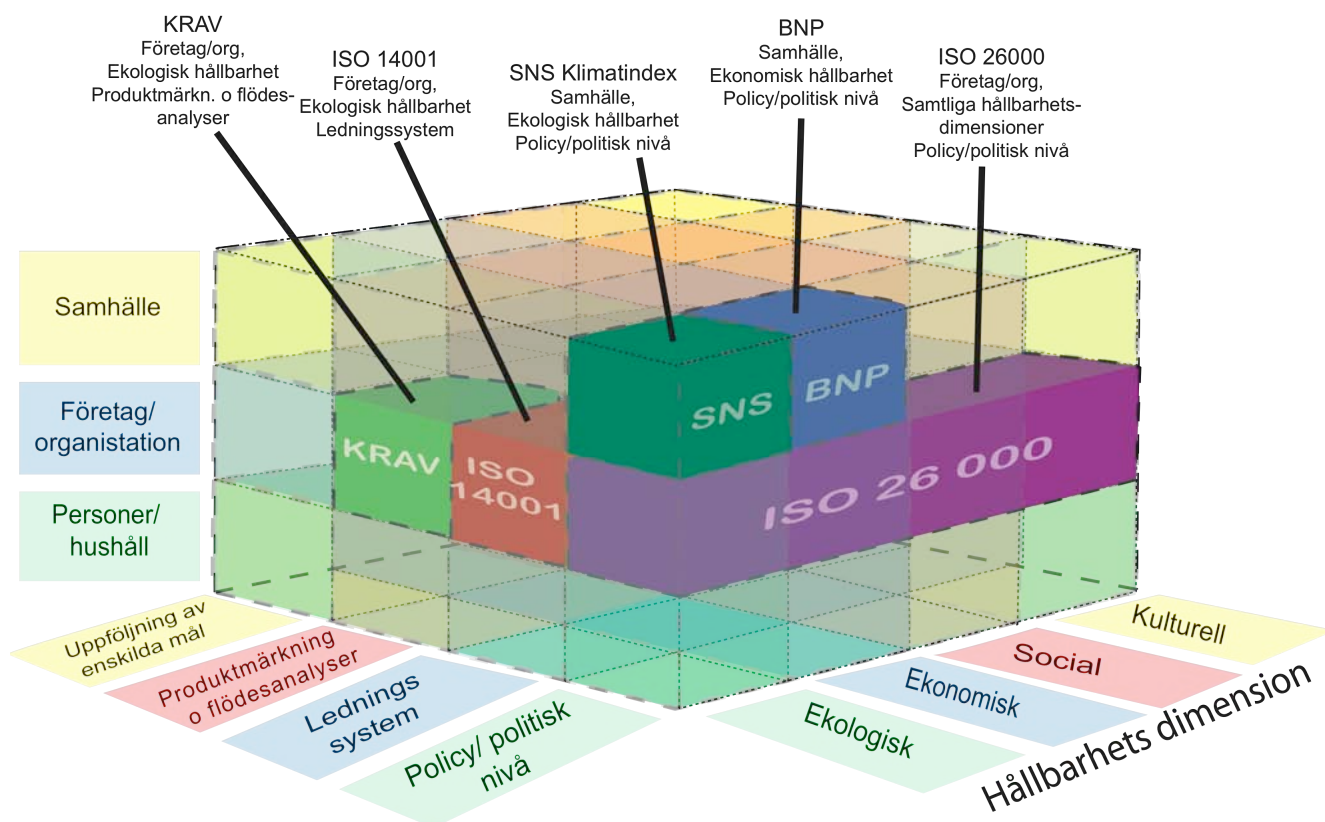

Bild 5 förklarar hur metoderna för ledning, uppföljning och mätning av hållbarhet kan delas upp. Syftet är att visa att det är komplex. Ett exempel är KRAV-standarden som används inom företag för att

kontrollera att livsmedlet produceras på ett ekologiskt sätt. Det används därmed som en produktmärkning på företagsnivå och följer upp ekologisk hållbarhet. Ett annat exempel är ISO 26 000 som används som grund för att uppnå en hållbar utveckling inom organisationer. Den sträcker sig därmed över alla hållbarhetsdimensioner, är på policynivå och vänder sig till företag och organisationer.

4.1 Hur gör Sala kommun

Sala kommun arbetar med Hållbarhetsportalen och har verktyg för att följa upp kommunens bilparksanvändning samt antal mil körda med egen bil i tjänsten. Vidare mäter Sala användning av el och värme i kommunens fastigheter där det finns kommunal verksamhet.

Sammanfattningsvis arbetar Sala med uppföljning av miljö och ser hållbar utveckling som en synonym med miljöarbete. Det är dock möjligt att hållbarhetsportalen kan mäta andra parametrar än transportspecifika.

Sala är ekokommun och arbetar även med Agenda 21. Sala har även integrerat vissa hållbarhetsfrågor i budget och verksamhetsplan.⁷

4.2 Länsstyrelsen i Västmanland

Länsstyrelsens miljöarbete bygger på de nationella miljömålen. Länsstyrelsen har läns mål med årlig uppföljning. För mer information, se mappen Länsstyrelsen.

Vidare redovisar Länsstyrelsen statistik avseende näringslivsfrågor och regional utveckling. Det handlar bland annat om sysselsättning, konjunkturöversikt, befolkning, arbetsmarknad. Länsstyrelsen för även statistik inom olika områden som kvinnors företagande och integration.⁸

4.3 Västerås Stad och kommun

Västerås har ett verktyg för uppföljning av miljö- och folkhälsa som heter Västeråsbarometern. Verktöget bygger på Sveriges miljömål och folkhälsomål. Västeråsbarometern visar uppföljning av målen med diagram och samt glada och ledsna gubbar. För mer information, se <http://barometern.vasteras.se>.⁹

⁷ www.sala.se, 2010-08-03.

⁸ www.lansstyrelsen.se/vastmanland, 2010-07-30.

⁹ <http://barometern.vasteras.se>

5 Förslag till metodik för LoMIS och Svartådalens bygdeutveckling

Svartådalens bygdeutveckling (SBU) önskar metoder som snabbar på utvecklingen med närproducerad och ekologiskt hållbar produktion, ökar inflyttning och skapar fler nya företag. Samtidigt finns inte mycket resurser i form av tid och pengar eftersom SBU är en ekonomisk förening med få egna intäkter. Vidare har inte SBU mandat att bestämma vilka metoder enskilda företag och föreningar ska använda. Förslag och rekommendationer bygger på denna verklighetsbild.

Denna studie rekommenderar SBU och företagen inom LOMIS-projektet att utarbeta en egen hållbarhetspolicy som sammanfattar resonemanget från SBU:s strategidokument. I policyn bör det framgå nivån på hållbarhetsarbetet och vilka intentioner SBU har för framtiden. Denna policy bör förankras i styrelsen och bland medlemmarna på årsstämman. För att förankra policyn bland medlemmarna bör SBU genomföra ett eller flera möten där medlemmar kan delta aktivt.

Policyn utgör sedan utgångspunkt för allt hållbarhetsarbete i Svartådalen. Det är även policyn som ligger till grund för SBU:s mål och strategier. Vidare rekommenderas att varje mål ska vara mätbart och uppföljningsbart. Därför blir det naturligt att mäta utefter de mål som SBU sätter upp för sin egen verksamhet, men även för landsbygdsutvecklingen.

Nedan visas en bild över nivåer för hur en ekonomisk förening inom bygdeutveckling kan arbeta med hållbar utveckling.

Bild 6

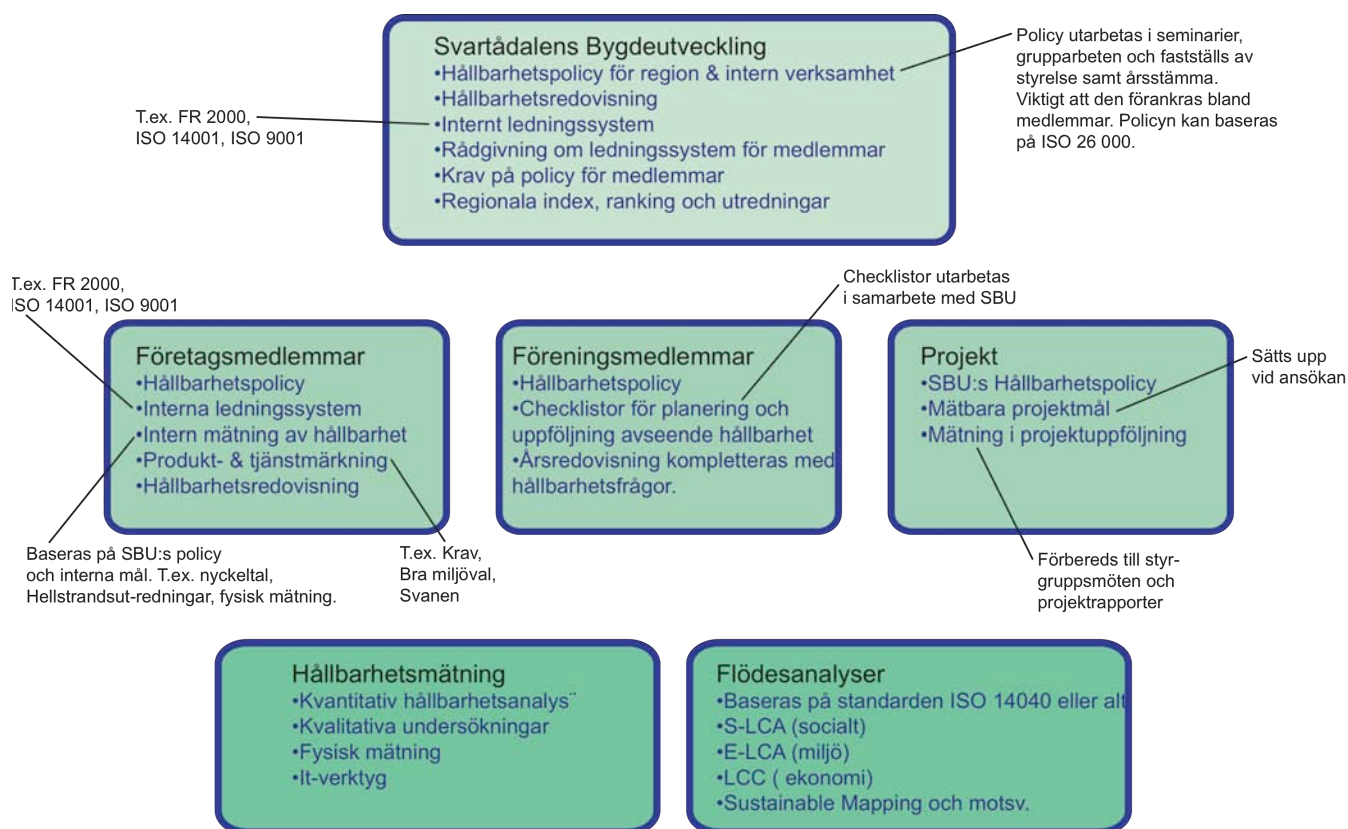

Bild 6 sammanfattar hur ett målinriktat hållbarhetsarbete kan se ut i Svartådalen. I detta förslag arbetar SBU främst med att påverka bygden och dess medborgare till att verka för en hållbar utveckling. All

denna utveckling baseras på SBU:s policy som tagits fram av föreningsmedlemmarna. För att utgöra ett gott exempel är det också viktigt att SBU har ett internt hållbarhetsarbete i form av ledningssystem. Den lägsta nivån på ett ledningssystem för SBU är att styrelsearbeten och projektarbeten fungerar och samverkar. Men det kan även genomföras på ett mer systematiskt sätt med hjälp av standardiserade ledningssystem som finns tillgängliga på marknaden.

Medlemmarna i SBU och i LOMIS-projektet består främst av småföretag och SBU har inte mandat att styra dessa företag. Däremot kan SBU verka för att de arbetar med hållbar utveckling. Ett förslag är att företagsmedlemmar kan skriva på att de följer SBU:s policy. Företagen kan även använda delar av policyn i de egna verksamheterna. Sedan är det upp till varje företag att bestämma om de ska certifiera sig enligt ISO 14001, Krav, Svanen o.s.v. SBU kan i dessa fall hjälpa till med att finna rätt verktyg, certifiering och uppföljning.

SBU föreslås även mäta bygdens hållbarhet genom att använda ett antal indikatorer för ekologisk, social, ekonomisk och kulturell utvärdering. Dessa indikatorer bygger i detta fall på SBU:s policy och fungerar som en systematisk uppföljning av Svartådalens strategi och målarbete. Indikatorerna fungerar även som en morot för att påverka företag, föreningar och enskilda. Resultat från mätning kan presenteras i Svartådalssnytt, på webben och Sala Allehanda. De kan även utgöra underlag för tävlingar och utmärkelser som t.ex. "det hållbaraste företaget i Svartådalen" eller "årets sociala entreprenör".

Föreningar har brist på både tid och pengar. Det är inte realistiskt att dessa ska genomföra egna hållbarhetsanalyser. Däremot kan föreningar tillhandahållas enklare checklistor för miljö, ekonomi och sociala frågor som kan användas som underlag vid styrelsemöten och aktiviteter. Det är även möjligt att bedriva studiecirkelar med fokus på hållbar utveckling.

Bild 6 visar också att projekten inom SBU har projektmål och uppföljning. Projekten följer SBU:s strategier idag och bör även följa SBU:s framtida policy.

Avslutningsvis visar Bild 6 att hållbarhet kan utvärderas med undersökningar, flödesanalyser, it-verktyg. Här styr också SBU:s ekonomi eftersom utredningar kostar pengar.

5.1 Förslag till metoder för en hållbar bygdeutveckling

5.1.1 Sätt upp en policy

En hållbarhetspolicy föreslås utgöra grunden för vad som ska mätas. En hållbarhetspolicy som inbegriper ekologiska, sociala, ekonomiska och kulturella aspekter kan grunda sig på standarden ISO 26 000 för socialt ansvarstagande eftersom det är en heltäckande standard. ISO 26 000 är inte certifieringsbar och har inte ambitionen att ersätta andra standarder. Den kan istället ses som en grund för allt hållbarhetsarbete, från policy ned till processnivå. Standarden har inte formellt släppts ut på marknaden och finns endast på engelska. Sammanfattningsvis innehåller standarden följande 7 Principer:

- 1) "Accountability" eller ansvarskyldighet på svenska. En organisation ska kunna redogöra sin påverkan på samhälle, ekonomi och miljö. I det ingår även att redovisa förebyggande åtgärder.

- 2) "Transparency" eller genomskinlighet. Det handlar om att medlemmar, anställda, ägare, journalister och andra intressenter ska kunna följa vad SBU företar sig.
- 3) "Ethical behavior" eller etiskt uppförande. Detta baseras på ärlighet, rättvisa och integritet och gäller för människor, djur och miljö.
- 4) "Respect for stakeholders interests" eller respekt för intressenters intressen. Det är precis detta SBU gör redan idag. Det finns alltid olika intressen och SBU utgör idag en plattform för olika intressenter att mötas.
- 5) "Respect for the rule of law" eller respekt för lagar. Detta handlar om att följa svensk lagstiftning. Detta kan också göras på ett systematiskt sätt, t.ex. genom att en person delegeras ansvar att uppdatera en laglista eller prenumeration på en webbaserad laglista.
- 6) "Respect for international norms of behavior" eller respekt för internationella normer och uppförande. För SBU innebär detta att följa internationella konventioner och normer.
- 7) "Respect for human rights" eller respekt för de mänskliga rättigheterna innebär att följa FN:s deklaration över de mänskliga rättigheterna.

Vidare innehåller ISO 26 000 7 Kärnämnen:

- 1) "Organizational governance" eller organisation och ledarskap på svenska. Det handlar om att skapa en organisation som tar ansvar och driver på hållbar utveckling. För att möjliggöra detta krävs fungerande organisationskultur och ledare som tar frågorna på allvar.
- 2) "Human Rights" eller mänskliga rättigheter är rätt självklart för en svensk organisation. I detta ingår allt från diskriminering, barns rättigheter, korruption till fattigdomsbekämpning. Det gäller även de produkter och tjänster som köps in från utlandet.
- 3) "Labour practices" eller arbetstagarfrågor innebär att t.ex. följa ILO:s normer och arbetsmiljölagstiftning. I Sverige finns god lagstiftning som ska följas av SBU och dess medlemmar. I arbetstagarfrågorna ingår även att underleverantörs anställda följer lagstiftning.
- 4) "The Environment" eller miljö på svenska betyder att SBU och dess medlemmar har ett miljöarbete. Detta kan genomföras på ett systematiskt sätt med t.ex. ISO 14001 eller enklare "hembbyggda" system med checklistor m.m. I miljö ingår exempelvis att följa miljölagstiftning, minska föroreningar, bevara biologisk mångfald, fatta beslut ur livscykelperspektiv och minimera miljörisker. En miljörisk och miljöpåverkan som behandlas i standarden är utsläpp av klimatpåverkande gaser som ska mätas och minimeras.
- 5) "Fair operating practices" eller schyssta relationer, handlar om etiskt uppträdande gentemot myndigheter, affärspartners, leverantörer, kunder, konkurrenter och medlemmar.

- 6) "Consumer issues" eller konsumentfrågor innebär bl.a. att följa FN:s riktlinjer för skydd av konsumenter.
- 7) "Community involvement and development" eller samhällets medverkan och utveckling, handlar om att bidra till den lokala samhällsutvecklingen. Detta torde vara självklart för SBU. På internationell nivå handlar detta om att bl.a. följda Millenniummålen.¹⁰

SBU föreslås utarbeta en hållbarhetspolicy som innefattar underliggande policys. Det kan handla om jämställdhet, miljö, kvalitet och arbetsmiljö. Det torde också vara lätt att få med rekommendationerna i ISO 26 000 i policyn.

5.1.2 Ta fram nyckeltal och indikatorer

Nyckeltal och indikatorer bör grunda sig på den policy SBU tagit fram. Ett förslag är att indikatorer för miljö och folkhälsa hämtas från Sveriges miljömål och folkhälsomål enligt följande modell:

Svenskt miljömål	Indikator/nyckeltal	Mätning
Begränsad klimatpåverkan	Energianvändning MWh	Uppgift från Lst, enskilda
	Utsläpp ton CO ² ekvivalent inom lantbruk	Beräkning av energi-användning
Ingen övergödning	Areal skyddszoner	Uppgift från Lst
Ett rikt odlingslandskap	Ekologisk animalie-Produktion. Andel KRAV-godkända djur	KRAV:s statistik
	Areal slätterängar	Jordbruksverkets stöd-Statistik
Folkhälsomål	Indikator/nyckeltal	Mätning
Öka människors inflytande	Antal engagerade personer per år i SBU:s arbete (eget förslag till indikator)	SBU:s statistik
Ekonomiska och sociala förutsättningar	Andel arbetslösa	Statistik från kommunen

Sveriges miljömål har en tydlig uppföljning ned på länsnivå. Däremot har inte folkhälsomålen samma grad av uppföljning. Västerås har dock implementerat indikatorer för folkhälsa i Västeråsbarometern och kan användas som ett gott exempel.

¹⁰ ISO 26 000, FDIS, 2010.

Vidare kan indikatorer utgå från Sala kommuns nyckeltal för exempelvis jämställdhet, hälsa, klimatstrategi, ekonomi, sysselsättning m.m. Dessa finns med i Sala kommuns verksamhetsplan.¹¹

Fler indikatorer kan även hämtas från GRI (Global Reporting Initiative). I bilagorna till GRI; "G3 Indicator protocols för "Environment, Economic, Human Rights, Laboor Practice, Product Responsibility" och "Society" finns indikatorer för hållbarhet. Några exempel är:

- Andel av materialinflöden som härrör från återvunnet material.
- Energiminskning genom energieffektivisering
- Andel av ekonomin som spenderats på lokala leverantörer.
- Direkta ekonomiska värden som genererats och distribuerats. Detta inkluderar löner, betalningar till leverantörer, skatter och investeringar i samhället.
- Andel av leverantörer som beaktat och vidtagit åtgärder rörande de mänskliga rättigheterna.
- Totala antalet arbetstagare indelat i ålder, kön och region.

5.1.3 Engagera intresseföreningar

Icke statliga organisationer (non governmental organisations, NGO:s) kan med fördel bjudas in till att mäta och följa upp hållbarhetsarbetet. I Sverige är dessa organisationer mer kända som intresseföreningar. Några exempel är Naturskyddsföreningen, Amnesty International, Rädda barnen, LRF men även SBU själv inkluderas i denna grupp. Denna studie föreslår att SBU bjuder in intresseföreningar och låta dem bedöma Svartådalens hållbarhet. Ett exempel är att låta Naturskyddsföreningen i Sala undersöka hur den biologiska mångfalden utvecklats. Eller bjuda in en ornitologisk förening till att uttala sig om fågelbeståndet. Den här typen av mätning får en hög trovärdighetsfaktor. Intresseföreningar kan även ranka bygdeutvecklingen med ekologiska fotavtryck och index som Happy Planet Index.

5.2 Förslag till metoder på företags och organisationsnivå

I första hand handlar mätning på managementnivå (företag och övriga organisationer) att mäta vad som utlovats i interna policys och vilka hållbarhetsaspekter som identifierats (miljöaspekter, sociala aspekter, ekonomiska aspekter samt kulturella aspekter).

Det enklaste sättet är att följa den policy som fastställts av SBU och lägga till det som berör den egna verksamheten. Inom livsmedelsföretag kan det handla om nyckeltal som "andel omhändertagande av avfall", "andel ekologiska produkter" och "energianvändning per kvadratmeter".

¹¹ Sala Kommun, Budget 2000 Verksamhetsplan 2010-2011.

De företag som vill satsa mer kan införa ett certifierat ledningssystem. De vanligaste är ISO 14001 för miljö, ISO 9001 kvalitet och OHSAS 18001 för arbetsmiljö. Det är även möjligt att miljömärka livsmedelsbutiker utefter Bra Miljöval eller Svanen. Vidare kan lantbruk bli KRAV-certifierade vilket även syns på produkterna. Det finns även it-system med mallar för att följa standarder, ett sådant är FR 2000. En slutsats är att det vore fel att styra medlemmar till att använda det ena eller det andra systemet. Varje organisation bestämmer istället över sin egen verksamhet. Däremot kan SBU förmedla kunskap och ge råd om olika system.

Som organisation bör även SBU införa ett eget internt ledningssystem eftersom det saknas idag. Här finns även möjlighet för SBU att få med fler företag och bygga upp ett gemensamt ledningssystem. Detta ska dock inte vara något krav från SBU, utan snarare ett frivilligt åtagande. Ett sådant arbete kan drivas i studiecirkelform.

Vidare finns branschspecifika ledningssystem som exempelvis Naturens bästa för naturturism, ISO 22 000 för livsmedelssäkerhet samt LRF:s Miljöhusensyn för lantbruk. Här kan också SBU ge rådgivning. De krav som SBU ställer på medlemmar bör finnas med i SBU:s policy.

5.2.1 Produktmärkningar

Krav är den mest etablerade märkningen för ekologisk produktion i Sverige. ”Målet med den ekologiska produktionen enligt KRAVs stadgar är att bedriva en långsiktigt hållbar produktion av livsmedel och andra produkter. Grunden är en omsorg om naturens grundläggande funktioner.”¹² En konsument som väljer kravmärkta produkter väljer utifrån märke och räknar med att produkten producerats på ett miljösmart sätt. Detta gäller även för övriga produktmärken som Bra miljöval, Svanen, FSC och MSC. Varje märke har ett antal krav för respektive produkt. Det är då viktigt att dessa krav följs upp genom bokföring, beräkningar och mätning.

Det är även möjligt att följa kraven i produktmärkningarna utan att märka produkterna. Detta är självklart kostnadseffektivt men samtidigt får inte produkterna marknadsföras med hjälp av exempelvis Bra miljöval.

En slutsats är att SBU:s medlemmar och deltagare i LOMIS ska använda de etablerade märkningssystem som finns. Till att börja med kan deltagarna i LOMIS följa KRAV:s m.fl. regelverk utan att certifiera sig. Utifrån dessa regler väljer varje verksamhet vad som ska mätas.

5.2.2 Förslag till metoder för flödesanalyser

För livsmedelsprodukter kan KRAV även användas som grund för flödesanalys eftersom KRAV har ett livscykelperspektiv, från mark och övrigt ekosystem över energianvändning och kemikalier vidare till förädling samt systematisk egenkontroll. Detta gäller även för Bra miljöval och Svanen som också utgår från livscykelperspektivet.

¹² Aktuella Regler Krav, januari 2010, sid. 69.

Det är även möjligt att genomföra livscykelanalyser för miljö enligt standarden ISO 14040. Det pågår också arbete med livscykelanalyser för social påverkan. Vidare visar livscykelkostnader produkters och tjänsters kostnader under hela livscykeln enligt följande formel:

$$LCC[\text{tot}] = \text{investeringskostnad} + LCC_{\text{energi}} + LCC_{\text{underhåll}}$$

$$LCC_{\text{energi}} = \text{årlig energikostnad} \times \text{nuvärdesfaktorn}$$

$$LCC_{\text{underhåll}} = \text{årlig underhållskostnad} \times \text{nuvärdesfaktorn}^{13}$$

Energimyndigheten har en webbsida om LCC, se fotnoten på denna sida.

Det pågår för närvarande ett projekt inom Förenta Nationernas Miljöprogram som heter "The Life cycle initiative" där även sociala faktorer ingår (positiva och negativa). Inom kort kommer sannolikt begreppen E-LCA (livscykelanalyser för miljö) för miljö och S-LCA (sociala livscykelanalyser) för sociala faktorer introduceras.

Studiens bedömning är dock att LCA enligt ISO 14040 är för krångligt för SBU och dess medlemmar att använda generellt. Däremot kan LCA användas för att beskriva produkters livscykler om kunder eller samhället kräver det.

Studien rekommenderar istället SBU:s medlemmar och deltagarna i LOMIS-projektet att använda "LCA-tänket" utan att certifiera sig. Det handlar om att rita upp flöden, från mark till tallrik och avfall. Det enklaste är att helt enkelt rita upp flöden med papper och färgpennor. Sedan analyseras de svaga länkarna i varje flöde utifrån ekonomiska, sociala, ekologiska och kulturella aspekter. I nästa steg undersöks alternativ för svaga länkar. Vidare bör det som är ohållbart ersättas med mer hållbara alternativ. Bedömningar utgår från den egna policyn, forskning och efterfrågan från marknaden. Det går således att genomföra flödesanalyser på ett enkelt sätt med vanligt resonemang och sunt förnuft. Det är kostnadseffektivt och går relativt snabbt. Det är också ett sätt att få igång nya tankar och skapa kreativitet. I projektet Svartådalens utsläppsneutrala energi genomförs för närvarande enklare flödesanalyser utifrån ett energiperspektiv.

Det finns även forskare som är kritiska till LCA. En av dessa är Stefan Hellstrand som har sina rötter i Svartådal. Hellstrand är bland annat kritisk till hur LCA hanterar mjölkproduktion där man ej tagit hänsyn till idisslarnas förmåga att bidra till människors näringsförsörjning. LCA ska även innehålla begrepp som blivit allmänt vedertagna men som Hellstrand förkastar. Detta kan läsas i exempelvis studien "A Multi-Criteria Analysis of Sustainability Effects of Increasing Concentrate Intensity in Swedish Milk Production 1989-1999"¹⁴.

Denna studie ger sig inte i kast med att anta eller förkasta olika metodiker. Ett förslag är att de som genomför LCA utgår från standarden ISO 14040 men kompletterar med Hellstrands kunskaper och metoder. För den som ska undersöka flöden i egen verksamhet behöver inte använda ISO 14040 och kan därför lära sig metodik från Hellstrand och SUNE-projektet.

¹³ <http://www.energimyndigheten.se/sv/foretag/energieffektivisering-i-foretag/Stall-krav-vid-inkop/Livscykelkostnad/>, 10-08-03.

¹⁴ Hellstrand, 2006.

Det som är mest betydande för att genomföra flödesanalyser är att det kräver resurser i form av tid och pengar. Det är även möjligt att använda forskare och studenter inom SLU och MDH som kan genomföra studier. Här kan SBU låta en grupp genomföra en studie med LCA och en annan med hållbarhetskartläggning med hjälp av Hellstrands metod. Sedan kan resultaten jämföras med varandra.

Flödesanalyser och LCA kan också genomföras i studiecirkelform. Det kan då vara möjligt att finansiera föredragshållare och lärare med allmänna medel.

Det finns it-verktyg för att genomföra LCA och flödesanalyser som exempelvis GaBi 4¹⁵. Denna studie varnar dock för att använda verktyg som kostar pengar. Utefter egen erfarenhet är det bättre att börja med att rita flöden och skapa ett "livscykel tänk" än att bara mata in fakta i ett it-verktyg. Anledningen är att själva processen att rita upp flöden skapar nya idéer för att finna mer hållbara alternativ.

5.2.3 Övriga it-verktyg

I detta avsnitt visas ett urval av it-verktyg som kan användas för uppföljning och mätning av hållbarhet inom LOMIS-projektet och SBU:s övriga verksamhet. Inledningsvis är det viktigt att poängtera att det är kunden, d.v.s. verksamhetsutövaren, som bestämmer hur it-verktyg ska användas. Det är annars lätt att automatiskt använda mallar utan att kritiskt granska vad som faktiskt mäts. Studien rekommenderar därför att man undersöker vilka parametrar som ska mätas innan eventuella inköp av it-verktyg. Återigen handlar det om att utgå från den egna policyn, Sveriges miljömål, folkhälsomål, GRI (Global Reporting Initiatives) och vilka hållbarhetsaspekter som finns i den egna verksamheten. Utifrån detta underlag utformas it-verktyg.

Ett sådant it-verktyg är Hållbarhetsportalen¹⁶ som tagits fram av företaget Pondra. Hållbarhetsportalen används för uppföljning av klimatpåverkan i Sala kommun. Det är även möjligt att anpassa Hållbarhetsportalen utefter GRI:s riktlinjer för hållbarhetsredovisning. Sammanfattningsvis inhämtar Hållbarhetsportalen data från ekonomisystem. Hållbarhetsportalen kan vara fördelaktigt att använda för deltagare i LOMIS som vill redovisa sitt hållbarhetsarbete på ett systematiskt sätt. Denna studie är dock avvaktande till detta eftersom deltagarna främst består av små företag med små resurser. Det torde inte vara något större arbete att välja ut ett antal indikatorer och följa upp dessa efter varje årsslut. Ett alternativ är att SBU tar initiativ och erbjuder de företag som vill använda Hållbarhetsportalen en gemensam lösning. Studien rekommenderar i detta fall att det som mäts och följs upp ska utgå från SBU:s policy, Sveriges miljö och folkhälsomål, GRI och Sala kommuns mål.

Eyescube är ett annat system som tillhandahålls av företaget Futureyes AB. Systemet bygger på balanserade styrkort som tar med mål för ekonomi, miljö, kvalitet och det som företaget själv bestämmer. Vidare ska indikatorer för varje mål anges och detta länkas till dokument, t.ex. exceldokument. Eyescube hämtar däremot inte data från ekonomisystemet utan datan matas in av användaren. Systemet används bl.a. av Eskilstuna kommun för uppföljning av externa mål.¹⁷ Systemet har ett fast pris från 295 kr per person och år. Eyescube ställer inga krav på vad som ska följas upp. Det är helt upp till

¹⁵ <http://www.gabi-software.com/software/gabi-4/benefits/>, 2010-08-03.

¹⁶ www.hallbarhetsportalen.se, 2010-08-03.

¹⁷ www.futureyes.se, 2010-08-03.

kunden att mata in mål och indikatorer för uppföljning. Systemet kan mycket väl användas av SBU för att följa upp interna och externa mål och indikatorer.

EMI-Soft är ett företag som erbjuder rapporteringsverktyget TEAMS Sustainability Reporting som bl.a. bygger på GRI. Kunderna utgörs bl.a. av Statoil, BP, Norska armén och SSAB. Systemet anpassas utefter organisationens egna krav. Dessa krav bör enligt denna studie bygga på SBU:s policy vilket nämnts tidigare i studien.

5.3 Finansiering av hållbarhetsarbete

Det tar tid att mäta och tid kostar pengar eller ideella insatser. Att mäta hållbarhet är ingen engångsinsats utan bör göras över lång tid. Det är därmed något som bör implementeras i den dagliga verksamheten och följas upp varje år. Med detta kan trender analyseras, mål följas upp och ständiga förbättringar genomföras. I detta avsnitt anges några förslag till finansiering av hållbarhetsarbetet.

Policy för SBU bör tas fram inför styrelsemöten och fastställas på årsstämman. Ordförande för SBU eller en arbetsgrupp kan få uppgiften att utarbeta en policy.

Mål och kompletterande krav för livsmedelsföretag kan utarbetas inom LOMIS-projektets ram. Detta är dock en engångsinsats. Företag som vill fortsätta engagera sig efter LOMIS-projektet rekommenderas att driva arbetet inom en arbetsgrupp.

Initialt kan extern kompetens som eventuellt genomför flödesanalyser bekostas av LOMIS-projektet. Detta är dock en engångskostnad och det finns ej resurser efter projektets avslutande. Om intresset är stort för flödesanalyser måste företagen själva bekosta det med egna medel.

Är intresset stort för hållbarhetsredovisning kan företag gå ihop och anlita extern kompetens som genomför mätningen. Det är även möjligt att köpa in it-verktyg för mätningen. Detta finansieras av företagen själva.

Hållbarhetsarbetet kan också organiseras på ett kommersiellt sätt. SBU kan starta verksamhet som erbjuder företag att bedriva hållbart företagande på ett systematiskt sätt. Då måste SBU skapa system och sälja in konceptet till företag. Med detta kan intäkter skapas i form av konsultarvoden, revisioner och gemensamma it-verktyg.

Hållbar bygdeutveckling påverkas av turister. Ett förslag är att låta turistentreprenörer ta betalt för påverkan på miljön. Pengarna kan sedan gå till administration av hållbarhetsarbetet men även till fysiska insatser på t.ex. vandringsleder.

6 Rekommendationer och slutsatser

I detta avsnitt sammanfattas rekommendationer och slutsatser i studien.

1. Svartådalens Bygdeutveckling har begränsade resurser i form av pengar. Däremot finns ett stort ideellt engagemang. Arbetet med att mäta hållbarhet bör därför vara enkelt att genomföra och integreras i den vanliga driften. Initialt kan dock arbetet komma igång inom ramen för LOMIS-projektet.
2. Det finns flera olika it-lösningar för mätning. Föreningen bör dock börja med manuella lösningar. När det finns fungerande rutiner kan dessa förbättras med it-baserade system.
3. Sala kommun arbetar främst med ekologisk hållbarhet. Svartådalens bygdeutveckling kan exempelvis få information om mätning av utsläpp från kommunen.
4. Västeråsbarometern är ett bra system som utgår från Sveriges miljö- och folkhälsomål. Vidare har Västerås god uppföljning av ekonomiska faktorer. Svartådalens bygdeutveckling kan använda detta som en utgångspunkt.
5. Standarden ISO 26 000 rekommenderas utgöra huvudsakligt underlag för föreningens hållbarhetsarbete. Redovisningssystem som GRI uppdaterar sina system utefter kraven i ISO 26 000.
6. Svartådalens bygdeutveckling bör initialt inrätta en arbetsgrupp som tar fram en policy för föreningen. Policyn bör utgå från ISO 26 000, den egna strategin, svensk lagstiftning och det som anses vara relevant. Det handlar bl.a. om miljöpåverkan, ekologi, ekonomi, kvalitet, rättvisefrågor och jämställdhet. Policyn utgör sedan grund för vad som ska genomföras, följas upp och mätas. Inledningsvis kan en GAP-analys genomföras för vad som uppfylls redan idag i standarden (vad som uppfylls idag och vad som saknas).
7. Insamling av data kan ske genom Statistiska centralbyrån, information från Sala kommun, LRF och egna enkätundersökningar.
8. Bjud gärna in intresseföreningar som t.ex. Naturskyddsföreningen. Dessa kan ranka bygden eller komma med synpunkter om vad Svartådalen ska förbättra.
9. Använd forskare och studenter till att göra djupare analyser. Det handlar exempelvis om hållbarhetskartläggningar och LCA-analyser. Där vetenskaplig osäkerhet råder kan olika forskare genomföra olika studier av samma område, t.ex. miljöpåverkan från mjölkproduktion.
10. Tjänster som erbjuds av forskare och konsulter som riktar sig till enskilda verksamheter bör också bekostas av dessa verksamheter.
11. Varje verksamhetsutövare bestämmer själva vilka ledningssystem som ska användas. Svartådalens bygdeutveckling bör emellertid uppmuntra företagen att börja arbeta med ledningssy-

stem där de sätter upp mätbara mål och handlingsplaner. Det finns både branschoberoende och branschspecifika ledningssystem.

12. Föreningar bör uppmuntras att integrera hållbarhetsfrågorna i föreningsarbetet. Det kan handla om ständigt återkommande punkter på mötesdagordningar, även några extra punkter i årsredovisningen. Med detta kommer sannolikt ett riktigt engagemang igång.
13. Svartådalen är också en verksamhet och bör införa ett eget internt verksamhetsledningssystem. Styrelsen bestämmer själva nivån.
14. Svartådalens bygdeutveckling kan erbjuda företag och föreningar att arbeta med verksamhetsledningssystem som en tjänst. Detta kan bli en framtida intäktskälla för föreningen. Föreningen kan även förmedla konsulttjänster och it-verktyg. En rekommendation är att detta genomförs helt på kommersiella grunder där ekonomisk hållbarhet skapas från början.
15. Svartådalens bygdeutveckling kan utvecklas mer till en intresseförening som driver bygdens företags frågor. Ett sätt är att genomföra hållbarhetsstudier och använda resultaten för att påverka politiker och andra beslutsfattare.

6.1 *Särskilda slutsatser och rekommendationer för LOMIS-projektet*

Denna studie föreslår att LOMIS-projektet:

1. Genomföra ett arbetsmöte med deltagarna där en gemensam policy för livsmedelsproducenterna och övriga deltagare tas fram. Vilka gemensamma värden finns som är värt att utveckla, mäta och följa upp? Använd gärna ISO 26 000 som grund.
2. Bilda en arbetsgrupp som listar upp ett antal indikatorer utifrån det som överenskommit i policyn. Indikatorerna ska vara mätbara och informationen måste kunna samlas in till en rimlig kostnad. Använd Sveriges miljö- och folkhälsomål, GRI, ISO 26 000 och Sala kommuns verksamhetsplan som grund. Titta gärna på Västeråsbarometern också. Studien rekommenderar även att använda expertkunskap som kan ta fram ett antal indikatorer för mätning av lantbrukens hållbarhet.
3. Delegera ut ansvar för uppföljningen och utse en person som sammanställer informationen.
4. Uppmuntra företag att certifiera verksamheter enligt KRAV (lantbruk), Bra Miljöval eller Svanen (livsmedelsbutiker). Uppmuntra även att märka produkter med Bra miljöval, Svanen, Fair trade o.s.v. Små företag kan följa kraven utan att certifiera sig.
5. Initialt kan en eller flera hållbarhetsanalyser av verksamheter (fallstudier) genomföras inom ramen för LOMIS-projektet. Förslagsvis kan två olika konsulter eller forskare använda varsin metod. LOMIS kan därefter utvärdera respektive metod. Förslagsvis genomförs en LCA enligt ISO 14040 och en fallstudie av en alternativ metod.

6. Låt hållbarhetsarbetet vara grunden för fortsatt samarbete efter LOMIS-projektets avslut. Der handlar om att skapa ekonomi i företagen, god ekonomi i bygden, samarbeta kring anbud, gemensamma miljökrav och krav för sociala och kulturella faktorer.
7. Avslutningsvis kan mycket arbete bedrivas i studiecirkelform där föredragshållare och mindre konsultinsatser kan finansieras genom studieförbund. Det huvudsakliga arbetet bör dock utföras av deltagarna själva.

Referenser

Webbsidor

Anticimex, <http://www.anticimex.com/Sverige>, 2010-08-09.

British Standards Institution, <http://www.projectsigma.co.uk>, 2010-08-06.

CBS, (The Centre for Bhutan Studies), <http://www.grossnationalhappiness.com>, 2010-07-26.

Det Naturliga Steget, <http://www.naturalstep.org/backcasting>, 2010-07-09.

Dow Jones Sustainability Index, <http://www.sustainability-index.com/>, 2010-09-04.

Ekomatcentrum, <http://www.ekomatcentrum.se/>, 2010-08-14.

Ekoturismföreningen, <http://www.naturensbasta.se/>, 2010-08-09.

Emisoft <http://www.emisoft.com>, 2010-07-16.

Energimyndigheten, <http://www.energimyndigheten.se/sv/foretag/energieffektivisering-i-foretag/Stall-krav-vid-inkop/Livscykelkostnad/>, 10-08-03.

Environment Directorate-General of the European Commission. <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/>, 2010-08-04.

EU Life, <http://www.travelife.eu/>, 2010-07-14.

Fairtrade Sverige, www.fairtrade.se, 2010-07-15.

FR 2000 i Sverige ekonomiska förening www.fr2000.se, 2010-08-03

Friends of the Earth, <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/brief.html>, 2010-08-09.

Futureyes, www.futureyes.se/, 2010-07-07.

Global Footprint Network, www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/footprint_basics_overview/, 2010-07-25.

Global Reporting Initiative, www.globalreporting.org, 2010-07-15.

Global Responsibility , www.global-responsibility.com/. 2010-07-14.

GLOBALG.A.P, <http://www.globalgap.org>, 2010-08-03.

Gröna Bilister, <http://www.gronabilister.se/kommunranking-2010>

Human Development Report Office (HDRO), <http://hdr.undp.org/en/>, 2010-08-09.

International Organization for Standardization, www.iso.org/sr, 2010-08-09.

LRF, <http://www.miljohusesyn.nu/>, 2010-08-04.

Länsstyrelsen i Västmanlands län, www.lansstyrelsen.se/vastmanland, 2010-07-30.

Marine Stewardship Council, www.msc.org, 2010-07-15.

Miljöaktuellt, <http://miljoaktuellt.idg.se/2.1845/1.281988/hela-listan-har-ar-sveriges-miljobasta-och-samsta-kommuner>, 2010-08-09.

Miljömärkning Sverige, <http://www.svanen.se/Foretag/Kriterier/>, 2010-07-14.

Miljöstyrningsrådet, <http://www.emas.se/>, 2010-08-03.

National Geographic Channel,
http://www.ngceurope.com/combataclimatechange/se/whatcanwedo_retracing.aspx, 2010-07-18.

Naturskyddsföreningen, <http://www.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/klimat/lonsamt-klimatarbete/klimatindex-2010/>

Naturvårdsverket, Miljömålsrådets kansli, www.miljomal.se, 2010-07-16.

nef (the new economics foundation, <http://www.happyplanetindex.org>, 2010-07-30.

Nolby Ekostrategi, www.ekostrateg.se, 2010-07-07.

PE International, <http://www.gabi-software.com/software/gabi-4/benefits/>, 2010-08-03.

Pondra, www.hallbarhetsportalen.se, 2010-08-03.

Redefining Progress, http://www.rprogress.org/about_us/about_us.htm, 2010-08-09.

Sala Kommun, www.sala.se, 2010-08-03.

SMAK AB, www.smak.se, 2010-08-03.

Social Accountability International (SAI), <http://www.sa-intl.org/>. 2010-08-02.

Statens Folkhälsoinstitut, <http://www.fhi.se/Om-oss/Folkhalsopolitikens-malomraden/>. 2010-07-28.

Statistiska Centralbyrån, www.scb.se, 2010-08-02.

Stiftelsen Håll Sverige Rent, www.hsr.se, 2010-08-09.

Sustainable Measures, <http://www.sustainablemeasures.com/>, 2010-07-16.

Sustainable Measures, <http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/Questions.html>, 2010-07-3.

Swedish Standards Institute, www.sis.se, 2010-08-05.

Svenska Demeterförbundet, www.demeter.nu, 2010-07-15.

Sveriges Ekokommuner, <http://sekom.sekom.nu>, 2010-08-03.

TCO Development, <http://www.tcodevelopment.se/>, 2010-07-15.

UNEP, (The [United Nations Environment Programme](http://www.unep.org/)), The Life Cycle Initiative, <http://lcinitiative.unep.fr/>, 2010-07-08.

UNIDO United Nations Industrial Development Organization, (<http://www.unido.org/index.php?id=o42159>), 2010-07-07.

University of Florida, www.emergysystems.org, 2010-07-08.

Vinnova, www.vinnova.se, 2010-07-25.

Västerås Stad, <http://barometern.vasteras.se/default.asp?mp=TEMA>, 2010-07-13.

Yale Center for Environmental Law & Policy, <http://epi.yale.edu/>, 2010-08-09.

Böcker

Costanza m.fl. *An Introduction to Ecological Economics*, 1997, CRC Press LLC, Florida.

Daly, 1991. *Steady-State Economics*, 2nd edition. Island Press, Washington, DC. Sid.17.)

Georgescu-Roegen, 1971, *The Entropy Law and the Economic Process*, Harvard University Press, New York.

Lundström, *Målburen Konsten att lyckas med målstyrning*, 2008, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Neumayer, E 2003, *Weak Versus Strong Sustainability*, 2nd edition, Edward Elgar Publishing Ltd, UK

Rainey, DL 2006, *Sustainable business development*, Cambridge University Press, New York.

Söderbaum, 2008, *Understanding Sustainability Economics*”, *Earthscan, London*, sid. 103.

Vetenskapliga artiklar och uppsatser

Hellstrand, ”A MULTI-CRITERIA ANALYSIS OF SUSTAINABILITY EFFECTS OF INCREASING CONCENTRATE INTENSITY IN SWEDISH MILK PRODUCTION”, Department of Ecology and Crop Production Science, Swedish University of Agricultural Sciences, 2006

Hellstrand m.fl. ” The relevance of ecological and economic policies for sustainable development”, Springer Science+Business Media, 2008.

Hellstrand m.fl. ”A biophysically anchored production function”, Springer Science+Business Media, 2009.

Hellstrand m.fl. ” THE POTENTIAL TO INCREASE SUSTAINABLE GLOBAL GREEN ENERGY PRODUCTION THROUGH INCREASED EFFICIENCY IN MILK AND CATTLE PRODUCTION: - A SWEDISH CASE”, KTH - Royal Institute of Technology, Stockholm, 2009.

Nilsson, " Jakten på den gröna marknadskraften", KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN TIDSKRIFT, nr 1 2006.

Söderberg, *En hållbarhetsstudie av tidningen VLT, Mälardalens Högskola*, 2003.

Rapporter och utredningar

Hellstrand, "Hållbarhetsanalys Skogsbyn 4:1, Nolby Ekostrategi, 2010-01-20.

Hellstrand, "Välfärdsbalans landsbygd – stadsbygd", sid. 26, ÅF-Miljöforskargruppen, 2001.

Standarder

ISO 26 000, FDIS, sid 3 (egen översättning).

KRAV, *Regler för Krav-certifierad produktion januari 2010*.

Övriga dokument

Sala Kommun, Budget 2000 Verksamhetsplan 2010-2011.